

ZIVLJENJE IN SVET

TEDENSKA REVIJA

ŠTEV. 26

KNJIGA 24.

(LETO XII)

V LJUBLJANI, 27. DECEMBRA 1933

DRUŽBE IN BADOBE

NASTAJANJE GOROVIJ V LABORATORIJU

Na vseučilišču v Würzburgu imajo laboratorij za eksperimentalno raziskovanje pokrajinskih oblik. V tej svojevrstni znanstveni delavnici opravljajo vse poskuse, ki naj pokažejo, kako nastajajo gorovja, kako jih različni vplivi spreminjajo, kakor spreminjajo lice vsake pokrajine.

Pokrajine zemlje niso nič trdnega in nespremenljivega. Tisoč sil jih neprestano preoblikuje. Tega preoblikovanja, ki se dogaja silno počasi, človeško oko ne opazi in tako ne more tudi geolog neposredno opazovati učinka vseh teh sil, ki gorovja ustvarjajo in jih odnašajo. Pred seboj ima vedno le končni uspeh. Zato je znanost vedno iskala poti in pripomočkov, ki bi ji to delovanje ponazorili ter ji dali možnost, da raziše njegove zakonitosti. Temu namenu rabi laboratorij za eksperimentalno raziskovanje pokrajinskih oblik.

Med naravnimi silami, ki sodelujejo pri nastajanju in uničevanju pokrajinskih oblik, je imenovati pred vsem fizikalno in kemično preperevanje, izpiranje po dežju in zlasti tudi gorotvorne sile v notranjosti zemlje. V laboratoriju je treba doseči skupno učinkovanje vseh teh sil. Treba je bilo mnogo početnih poskusov, preden so premagali tehnične težave, ki se takšnim eksperimentom postavljajo na pot. Pred vsem so morali poiskati primeren material za posnemanje pokrajinskih oblik. Če eksperimentiramo z gorovji, ki so 50.000-krat manjše nego v naravi, je treba vzeti tudi material, ki je 50.000-krat manj trden nego granit, peščenec, skrilavec i. t. d. Treba pa je bilo obenem dobiti material, ki ga v isti obliki nahajamo tudi na prostem. Z morskim peskom so zato premešali fino zdrobljene in z vodo pomešane kamnate sipe ali ilovnato blato. Če podvržemo takšno blato geološkimi gibanjem, nastanejo namreč vsakovrstne gorske oblike, gube, razpoke, premiki plasti in druge geološke tvorbe.

Na zelo učinkovit in naraven način je uspelo v laboratoriju posneti izravnavo pokrajine po preperevanju in odnašanju. Ponazorili so tudi razvoj po-

sebnih pokrajinskih oblik, kakor pokrajin v stopničastih plasteh. S takšnimi poskusi so spoznali, da se v naravi marsikaj drugače dogaja, nego so menili nekoč. V laboratoriju so tudi prvič spoznali pogoje, v katerih nastajajo zemeljske piramide in delte. Potek poedinih poskusov, ki jim v naprej ni videti rezultata, v vseh fazah skrbno opazujejo, rišejo in fotografirajo. Kaj to pomeni, si lahko predstavljamo, če zvemo, da trajajo poedini poskusi tudi po več mesecev. Važno pa je zlasti še to, da potek teh poskusov s stisnjenim časom tudi filmajo, kajti takšni filmi predstavljajo potem dragoceno učilo za znanstveni naraščaj in za javnost. hš

VELIKANSKI SVETILNIK

Otok Ouessant, ležeč okoli 25 milj od Bresta, dobi v kratkem nov svetilnik. Ta nova stavba bo v Créachu nadomestila prejšnji majak, čigar žarki so v letu 1917 in 1918. tolikokrat spremlili prevoz ameriških čet v Francijo.

Novi svetilnik, ki si ga mogel občudovati na mednarodni razstavi v Parizu 1937., je skoro tako visok kot Arc de Triomphe de l'Étoile. Njegova svetilnost meri 500 milijonov sveč. Vsakih 10 sekund utegnejo mornarji na 80 km daleč opaziti za dve desetinki sekunde dva pramena.

Razumljivo je, da bo ta močstrovina francoske optike na znatno korist plovbe po Atlantiku. Otok Ouessant, imenovan »konec sveta«, se tako obogati s prvovrstno privlačnostjo: najmočnejšim svetilnikom vsega sveta.

Naš ostrovček je imel nekaj pomena med vojno za ameriško nezavisnost. Ondi so negovali pomorske, ranjene med pomorsko bitko, katere izid je ostal neodločen in ki se je vršila v ouessantskih vodah med francoskimi in angleškimi ladjanj 27. julija 1778. nk

KRIZANTEMA

To sijajno cvetico, ponos evropskih vrtoč, je uvedel na Francoško v 18. stoletju Pierre Blancard, ki se je rodil v Marseillu 1741. in umrl 1821. v Aubagnu, v svoji hišici obdani z vrtoč, kjer je bil nasadil prve krizanteme, prinesene iz Kitajske. Mesto Aubagne proslavi svojega rojaka. Osnoval se je odbor, da osveži spomin na pomorsčaka, ki je spisal prikupen Trgovski priročnik za Vzhodno Indijo in Kitajsko P. Blancard je bil prvovrsten pomorec, a tudi dokaj vešč trgovec in privržene kolonialne politike. nk

LETALA GOVORE IN POSLUŠAJO

Za varnost zračnega prometa zlasti pri odletu in pristajanju letal so potrebne obsežne varnostne naprave. Danes so vsa moderna letališča opremljena z radio napravami za oddajo sprejem, določevanje smeri ter za vodenje letala v megli in temi. Med temi napravami in letali v zraku se ne prestanjo ustvarjajo nevidne zveze, ki jeklene ptice varno vodijo od pristajališča do pristajališča. Letališča nenehoma oddajajo navodila, poslušajo, dele svarila in nudijo na ta način letalom pri njih kretanju tisto varnost, na kateri se je zračni promet razvil do današnje popolnosti.

Za primer moderno opremljenega letališča vzemimo aerodrom Budaörs južno od Budimpešte. To letališče je danes morda najmodernejšo v Evropi, kjer se križajo mnoge važne zračne proge. Tu pristajajo letala iz Berlina, Prage, Dunaja, Monakovega, Londona, Curiha, Pariza, Beograda, Aten, Sofije, Bukarešte, Varšave, Amsterdama, Batavijske itd. Budaörs spada med glavne prehodne postaje v zračnem prometu na Balkan in v Orient, za zveze med severno, srednjo in južno Evropo ter vobče za vse dežele južnovzhodne Evrope. Na tem letališču so bile lani montirane najmodernejšo radio in signalne naprave, kar jih je danes v Evropi.

Za pristajanje letal v megli, v temi in vobče ob vremenu, ko se slabo vidi, je letalom vseh linij na razpolago »radio vodilo«, ako so ševeda opremljena s primernimi sprejemnimi napravami. Čim se letalo približa letališču nekako na razdaljo 30 km, že lahko točno ugotovi svojo pozicijo. Od tod naprej zaide letalo v tako imenovani vodilni žarek, to je v tesno povezan snop radio valov dolžine 9 m. Dokler leti v smeri tega žarka, ki ga varno popelje do letališča, sliši pilot v slušalkah svojega sprejemnika enakomeren, nikoli prekinjen zvok. Ko se po tem žarku približa letališču na razdaljo 3 km, preleti najprvo predsignal, ki mu ga da spet posebna kratkovalovna postaja, potem pa 350 m pred letališčem glavni signal, za katerim se lahko prične spuščati na letališče. Posebne kontrolne naprave kažejo obratnemu osebju na letališču, ali deluje vodilna naprava v redu ali ne.

Oddajne postaje, na katerih temelji vodilna naprava za pristajanje, so postavljene nekako 2 km proč od letališča in so s posebnimi kabli priključene na kontrolno poslopje na aerodromu. Sistem različnih anten, na katerih delujejo te postaje, je razpleten med tremi 40 m visokimi stolpi. Štiri oddajne postaje služijo telefonskim in telegrafskim zvezam med letališčem in letali v zraku. Med njimi je najprvo razmeroma močna oddajna postaja z energijo 1,5 kilovata, ki obratuje na valovih med 500 in 3000 m ter služi v prvi vrsti za zvezo z letali. Manjša, 500-vatna postaja na valovih med 300 in 3000 m posreduje promet med posameznimi letališči. Za oddajo vremenskih poročil skrbi 200-vatna postaja na valovih 580 do 2700 m. Z enako energijo obratuje tudi kratkovalovni oddajnik, 30 do 100 m, ki služi za promet z zelo oddaljenimi letališči. Ta oddajnik obratuje ob slabem vremenu skupaj z glavnim oddajnikom in razširja isto besedilo.

Vse oddajne postaje se upravljajo iz glavnega radio poslopja na letališču. Za sprejem služi v prvi vrsti šestere sprejemnih aparatov, ki obsežejo vse valovno območje od 14 do 20.000 m. Sprejemniki so urejeni za sprejem na posluš ali se pa lahko priključijo na posebne pisalne aparate. Za neposredno varnostno službo, za vodenje letal v megli in temi služijo spet drugi radio oddajniki in sprejemniki, ki obratujejo neprekinjeno in je samo od poleta bližajočega se letala odvisno ali se jih poslužuje ali ne, ali pa omogočijo letalu orientacijo le v primeru, da pilot brezzično povpraša na letališču za svojo pozicijo. Čim na letališču ugotove, kje je letalo trenutno, mu s pomočjo opisanih oddajnikov nemudoma sporoče. Aparati za določevanje smeri so napravljeni po najmodernejših izkustvih tako, da se do kraja izloči tako imenovani nočni efekt, ki je bil včasih kriv, da se zlasti ob mraku in ob zori pozicija letala ni mogla pravilno določiti.

Z opisanimi varnostnimi in signalnimi napravami je letališče Budaörs nekakšen zasnutek zračne postaje bodočnosti, nekako v tisti dovršenosti, kakor so bile železniške postaje v drugi polovici preteklega stoletja.

Ž E N S K A

G. P. STAMATOV

V esoljstvo! Zrno prahu!
 Obraz boginje. Duša — prave-
 čen kaos.
 Iz česa si ustvarjena?
 Iz rebra? Legenda.
 Nisi li nečisti plod najlepše-
 ga izmed angelov in najgnusnejša
 stvaritev Satanova?

Kako sem te sovražil, te preziral!
 Kje vse te nisem srečaval?
 Kot otroci smo hodili skupaj v šolo
 — ti v kratkih oblekah in s čipkami
 nad kolena — že takrat si znala lepo
 pogledati prodajalca dževrekov, da ti
 je izbral največji kos.

V gimnaziji sem zaradi tebe zane-
 marjal učenje.

Kaj je pomenila vsa knjižna učenost
 spričo jabolka, ki mi ga je ponujala
 mala Eva?

Na univerzi sem uhajal iz seminar-
 jev, nisem poslušal starih resnic več-
 nih modrecev, da sem lahko pil tvoj
 zlagani smeh.

Vzljubil sem umetnost. Zaprt v ate-
 lje, sem ustvarjal. Iskal sem tvoj obraz
 — hotel sem Bogu ukrasti tvojo skriv-
 nost.

Tudi tam si me našla.
 Zagnal sem sliko ob tla in ti sledil.
 Od carja nad duhom sem postal rob
 poltenosti.

Ti pa si me zapustila.
 Kje vse te nisem videl?
 V cerkvi si izmenjala z enim prstan
 — z drugim pogled.

Stala si na pokopališču v globoki že-
 losti, a pod tvojo črno haljo sem ču-
 til vonj nove zakonske srajce.

Na sodišču. Prokurator je zahteval
 tvojo glavo, ti pa si si popravljala ko-
 dre in se smehljala sodnikom — kakor
 v gledališču — obdajali so te obože-
 valci, ne policaji...

Kako sem te sovražil, preziral!...
 Nekega dne sem te slučajno videl v
 bolnici jetnišnice, ob postelji tvojega
 blodnega sina, ki ga je zakon obsodil
 in družba zavrгла.

Bil je ves pokrit z gnusnimi ranami
 — zapuščen in sam.

Padla si pred njega.
 S solzami si mu izpirala rane, mu po-
 ljubljal izmaličen obraz, preklinjala
 zemljo in nebo.

Tedaj sem te razumel, ti odpustil in
 pokleknil k tebi.

V novejši bolgarski književnosti zavze-
 ma G. P. Stamatov posebno mesto. V
 njem je dobilo bolgarsko slovatvo na pre-
 lomu novega stoletja svojega največjega
 satirika-moralista. Jedka ironija, realizem,
 pesimizem razglabljanje, večno analizira-
 nje — to so glavne odlike njegovih svoje-
 vrstnih povesti.

Stamatov je zastopnik novele, kratke po-
 vesti, ki ji je središče mestni človek s svo-
 jim življenjem, duševnimi navzkrižji, skri-
 timi dramami.

Rojen v bolgarski emigrantski družini,
 je preživel svoja otroška leta v Rusiji. Tam
 se je seznanil z ruskimi pripovedniki, ki
 so na svoj način pripomogli do izobliko-
 vanja njegovega umetniškega značaja. Ro-
 dil se je 1869. in šele deset let kasneje,
 to je po osvobojenju so se njegovi starši
 preselili v Bolgarijo. Stamatov je tam sto-
 pil v vojaško šolo in postal oficir. Kmalu
 pa je slekel uniformo in začel študirati
 pravo. Postal je sodnik.

Z literarnim delom se je začel ukvar-
 jati v dobi, ko so se rušile stare oblike
 življenja, ko so nastajali novi družabno
 politični odnosi in se je začela razvijati
 ona socialnost, ki je privlačevala tudi in-
 teligenta v vsakdanje borbe. Mlada bolgar-
 ska literatura je postala »dekla življenja«,
 polna je realističnih črt in ostre tenden-
 ce, Pesniki so borci, moralisti in meščani.

Stamatov se uveljavlja kot svojevrsten
 novelist, oster analitik, ki pa hrabro gle-
 da na zlo v življenju, ga popisuje, razga-
 ljuje, — v njem je neprestano živa vest in
 tako pride često v spor z vestjo družbe —
 pogosto vrže kamen v našo motno in za-
 spano družbo. Z nasmehom, polnim ironije,
 odkriva tragikomične konflikte in položaje
 ter jih popisuje realistično in z živo 'ro-
 nijo. Ta ironija je ostra in postaja pravi
 sarkazem, jedka satira. Izvor tej satiri je
 pesimizem, ki je tako svojstven Stama-
 tovu in ki meče svojo senco na vse njegovo
 delo. Pisatelj vidi negativne strani družine
 in človeka, toliko zla in toliko pokvarje-
 nosti je v življenju, da njegovo oko sko-
 raj ne opazi ono malo dobrega in plemenit-
 tega, ki se skriva vsepovsod okoli nas. V
 vsaki areči in radosti najde njegovo oko
 madež zla, z neprizanesljivo analizo raz-
 grinja pred nami najbolj skrite kottičke
 človeške vesti, da nam tudi tam pokaže
 zlobo in propast.

Stamatov nikoli ne išče harmonije ali
 miru — ljubil mu je živ nered misli in ne-
 mirna protislovja. V njem je nekakšna
 hamletovska sla po razglabljanju, iskanju
 in po reševanju večnih skrivnosti. Nje-
 goví junaki malo delujejo, tem bolj raz-
 glabljajo, sodijo, zapleteni so v gosto mre-
 žo svojih slogizmov. Vse njegove novele
 pa so prepojene s toplo ljubeznijo, z do-

broto, ki nam daje vero v človeka in upanje, da bomo končno le premagali zlo.

Kot sodnik je neprenehoma opazoval in se seznanjal z najrazličnejšimi ljudmi, ki so stali goli pred njim. V vseh njegovih novelah je zastopan le mestni človek — vas mu je tuja in ga sploh ne zanima. Mojstrski ve naslikati življenje v malih provincialnih mestih. Vendar njegovo zanimanje velja predvsem Sofiji, tej »Mali Sodomici«, ki je edino bolgarsko mesto evropskega stila, kulturno, politično in gospodarsko središče.

In prav pod vtisom te »mafne Sodome« ustvarja Stamatov večino svojih nervoznih, d'namičnih povesti.

Posebno vlogo igra v Stamatovih delih ženska. Podrobno in globoko je obdelana, pesimistični ton pa je vrgel svojo mračno senco tudi nanjo. Ženska je Stamatovu negativna, je zlo, neracionalizirana sila, slepa, amoralna, v njej vidi le nagon. V ženski živi tragična sila po življenju in ljubezni, prav za to pa je tako globoko aso-

cialna. Rad riše moderno kurtizanko, ki je skrita malone v vsaki ženski. Ne pozna Beatrice ali Tatjane — njegove ženske so malo pridne soproge, strastne ljubice, zdaj cinčno odkritosrčne, zdaj pokrite s krinko laži.

Vsa umetnost Stamatova je realistična, s značajnimi socialnimi in moralnimi elementi in Stamatov je največji bolgarski pisatelj-moralist ter edinstven v slikanju mesta in mestnega človeka. Odlikuje se od drugih sodobnikov tudi po svojevrstni tehniki. Njegove novele so kratke — njegov nemirni duh se ne more zaustavljati na podrobnostih — prav zato pa tudi ni napisal nobenega romana. Novela so dramatično napete avtor izbira samo odločilne momente, ne zaustavlja se na podrobnem popisovanju okolja, njegovi junaki sami pripovedujejo in delujejo. Stamatov je zlasti mojster v dialogu.

Izdal je zbirke »Izbrani ocerki i razkazi« (1905), »Skice« (1915), »Razkazi« (1929).
K. Špur — St. Atanasov

NAJVIŠJA LEDENICA NA SVETU

(GROTTE CASTERET)

N A D A L J E V A N J E

Po kratkem oddihu sva se lotila prvega lednega slapa. Ne brez težave sva premagala mačji smuk s svojima pikonoma in s težkima tirolskima oprtnikoma.

Čez gorenji »ledopad« je bilo že težje prelesti: najini telesi — eno vrhu drugega — sta tvorili prekratko lestev. Odločen za vse sem nekavalirsko stopil svoji tovarišici z okovanimi čevlji na rame. Ko sem dotipal neko hrupo, sem se počasi vzel z zapestji. Vrta pridruge je zapičila pikon v režo, da sem stopil nanj kot v stremen: tako sem dosegel obrobek in odondod vrhunec sopota.

Naslednji trenutek sem potegnil k sebi drugo polovico karavane kakor tudi prtljago. Bila sva v poševnem tesnem hodniku, na čigar gornjem koncu se je medlo svetlikalo. Urno sva se popela navzgor in butnila v pravilno okroglo sobano. Skozi obel otvor v njenem stropu, več metrov nama nad glavo, se je videl kolut višnjevga neba.

Pričela sva kolobariti po tej jazbini in vihati nos kvišku kakor medved, kar obrne nase najino pažnjo stranski predorček, zakrit od kraja s snežnim pobočjem, ki je delalo napotje v tihem brlogu.

Prihulivši se v prestriž, urno zapaziva, da so v stropu še druge line take ko prejšnja in da naju loči samo nekaj metrov od zemske površine.

Izbral sem si najdostopnejšo lino ter odložil nahrbtnik, da bi se laglje gibal, kar naju presune dolg, lepo zategnjen žvižg, ki je prihajal od gornje odprtine rova, nekoliko metrov nama nad glavo.

Kje neki sva in kam stopiva iz te ječe, da stoji ob tej rani uri človek v pokrajini, ki sva jo štela med čisto zapuščene? Ta možak bo za trdno prav tako presenečen ob najini prisotnosti kakor midva ob njegovi. In res, ko sem se s krepko upenjo izdrl iz rova, pomolivši se iz drobovja gore nalik hudičku, ki plane iz škatle, je povzročilec brlizganja kar osupnil, vendar se ni premaknil s pečine, kjer je ždel. Bolj od njega sem se zavzel jaz: nadejal sem se španskega tihotapca ali zašlega hribolazca, pa vidim pred seboj krlatlega žvižgavca, ki je celo uro neprenehoma frfotal za nama od pečine na pečino, bahaje se s svojim metuljevskim poletom, z rožastimi perutmi in ubranim piskom.

Ta skalni plezavec (tichodrome échelette) je poleg planinskega ščinkavca velevisinar. Srečujemo ga po

največjih višavah, nikoli pa v nižinah. Dokaj redek je v Pirenejih. Kakor pinoža in živali, ki malokdaj ali nikoli ne vidijo človeka, ni popolnoma nič plašen in njegova radovednost ga dela kar domačega.

Z ženo, ki sem jo povlekel na plan z ročajem svojega cepina, sva sedla in se začela razvedati. Vstopivši v goro skozi zapadno pobočje pod brezimenskim vršacem s številko 2765, sva prikukala na dan na vzhodnem obronku sredi grozne zmede, ki jo francoski geologi označujejo z besedo: *lapiaz* (kokava).

Reženj kruha z obilnimi skvožnjami daje le šibko sliko penavke ali žlice za posnemanje pen, kakršno predočuje *lapiaz*: brezna, prepaди, skopci (pasti), rege, predori, lijaki, vrtače, grebeni ostri ko nož, to so hrape ali hrbci, ki jih vsebuje kokava in ki te silijo v neredno telovadbo.

Ta *lapiaz* ali kokava, ki sva jo z naporom oblezla in proučila, zavzema 40 ha.

Izvor podzemske ledenice je v tem votlikavem apnencu, ki so ga življi tisočletja dolbli in cepili. Nastanek te kokave in pronicanje vode v globino (skozi ponore v apnencu) sta vsekakor tudi izsušila nekdanje bližnje Milarisko jezero, zagrebano pod snegom 8 do 9 mesecev na leto in ki se ob pasjih dneh prelevi v llano (pusta ravan).

Različne erozije (glodanje, izpodjedanje), kemična korozija vode (razkranjanje), zlasti snega, dalje menjava med zmrzovanjem in tajanjem — vse to je izlizalo, vrezalo, oprogalo, obrazdalo, oglodalo kamenine, da kažejo danes izrazito kraško lice.

Gorenji *lapiaz* ali kras ima to posebnost, da se vse luknje ali šupljine, ki ga delajo sličnega rešetu, 5 do 10 m pod površino tal spajajo v niz podzemnih dvoran, kupol, hodnikov in pripotij (stranskih potov): v ta podzemni blodnjak medlo sveti dnevna luč skozi vetrilnike v stropu.

Ta *lapiaz* je toliko prevrtan in prevotljen, da tvori duplo V višini, kjer smo (2700 m), pogosto in obilo sneži. Pic de la Grotte je odet v beli plašč od vinotoka do vštetega kresnika. Tedaj šele razgali masiv svoj ustroj. Svoje stopnice in pestre ruševine Vzhodno pobočje Pica zlasti kaže svojo suho, spačeno in odvratno zmedo, koder zevajo rovi, ki po devet mesecev goltajo sneg.

Ta sneg, ki maši in zadeluje ves *lapiaz*, se polagoma topi. Toda nekoliko metrov globoko pod zemljo, kjer je varen sončnih žarkov kakor tudi učinka mlačnih sap in dežja, se ohrani celo sredi poletja in tvori ta prav redki, morda edinstveni pojav: podzemeljski snežnik.

Luže, posledica delnih talitev in curljanja skozi strop, nastavljajo mrežo svojih kotanj, tako prosojnih na belem dnu snežnika, da jih ne razločiš.

Sneg je mestoma tako debel, da se moraš pripogniti ali lesti po četverici, ako hočeš v sosedni prekat. Ponekod sega sneg do stropa, vendar vse kaže na to, da se ta čudna »nora« (podsipnica) nadaljuje pod *lapiazom*. Odkidati hodnike in dvorane bi pomenilo orjaško podjetje, ki bi ga bilo vsako leto na novo pričenjati. Sicer pa v tem ne tiči zanimivost podzemne lednine.

Znanstveni pomen ledene rupe, prvi učeni geolog E. A. Martel, se zrcali v tem, da ta rupa drži skozi goro in nudi opisane prizore; da jo je izvotlila voda v geološki dobi znatno toplejši od naše; da je bila v teku vekov podvržena hudim ploham.

Znižanje temperature, nastalo po kaj občutni spremembi podnebja, je fosiliziralo (okamenilo, omrtvilo) sestav, ki deluje le še počasi, z množinami snega v ponikvah, skozi katere je nekdanj voda silovito vrvala.

V nagnjenem črevesu, ki veže podzemeljski snežnik in pravo podtalno ledenico, se sneg tali, malo niže pa snežnica zmrzuje v silnem hladečem prepihu, ki vleče v globine nadanje-ga snežišča.

Tesni hodnik, kjer človek živo občuti to spremembo, se naglo konča v previs, od koder visi prosojni skralup kot pokončen slap. Ta nam je pri plezanju delal preglavico.

To smo doživeli ter ugotovili v tej izredni komačici, ki so jo krstili za »Kasteretovo jamo« v spomin na naše družinsko odkritje in na speleološki pohod v pogorje Mont Perdu.

Pohod je trajal 21 dni. Medtem smo živeli ob kruhu, siru, snežnici ali huddournici, drgetali smo ob metežu ali pod milim nebom, pekli smo se na ognjenem španskem soncu in si pisali v pomnež nepozabne ure prebite po tej srepi, puščavski krajini Zgornjega Aragona.

Podtalna zaletelost, ob koncu kate-re je med drugimi čestitkami Nj Vel. Alfons XIII v osebnem pismu priznal občudovanje francoski karavanici, da je v njegovem kraljestvu zasledila ter odkrila najvišjo ledenico sveta.

Krasota gorskega sklopa Gavarnie in »bajni sijaj španske plati Mont Perduja« sta privlačila Franca Schraderja, ki je celih 58 let proučeval z lju-beznijo krajepis, zemljepis in pole-denitve v tej okolici. Takoj spočetka je Schrader uganil pretežni pomen, ki ga je podtalna hidrologija imela v tem sklopu.

Po znamenitem znanstvenem vede-

ževanju je iz tega potegnil mojstrske, preroške zaključke o nastanku kanjo-nov. V svoji predhodni vednosti je za-del prisotnost rovov, ponikev, cemu-nov, požiralnikov in votlin, zbirajočih sneg in vodo v globinah gorskega sklo-pa. Srečen bi bil, da je mogel zasle-diti nadaljnje ledišče, ki smo ga prav-kar očrtali in ki je snovna posvetevec njegovih nauk. Potrdili so se tudi zakoni o podzemnem vodoslovju (hidrologiji), ki jih je dognal in na nešte-tih raziskavah po obeh delih sveta proučeval E. A. Martel.

Po knjigi N. Casteret, Dix ans sous terre, 1937. — A. D.

BOŽIČNI PANJ

I. KOSTIAL

NADALJEVANJE

Portugalsci imenujejo tak panj tre-(tra-)fugueiro (t. j. kar je za ognjem), Italijani pa ceppo di natale = bo-žični panj; zato pravijo božiču tudi pasqua di ceppo, t. j. velika noč s panjem. Navade so približno take kakor pri Pro-vansalih. Arder il ceppo = žgati bož. panj.

O Švedih pravi Hyltén-Cavallius (»Vä-rend och Virdarne«, I. del, str. 175), da pri njih gori julabresa (= božična glavnja) dandanašnji na ognjišču, v prej-šnjih časih pa v jami na tleh sredi hiše. Tudi Angleži poznajo ta običaj; panju pravijo christmas-clog, yule-clog, (tudi yull-clog), yule-log, yule-block; Thieme (Krit. Wörterb. der engl. u. deutschen Sprache, 1860, II., str. 533 in I., str. 706) in Hilpert (Engl.-deu-tsches Wörterb., 1828, str. 623) definirata ta pojem takole: »začaj v kamnu ležeči panj sekajo in žgejo in ga potem spravljajo do prihodnjega božiča«. Thieme pravi tudi še tole: »Na Angleškem je navada, da tak panj sekajo nižjejo in ga potem spravljajo vse leto do istega praznika«. Robert Her-rick nam je podal¹⁾ tale kratki popis šege: »Prižgi božično glavno (christ-mas-brand) ter pusti, da gori do son-čnega zahoda; ko ga pogasiš, spravi ga, dokler ne pride prihodnji sv. večer. Shrani ga kos, da ž njim prižgeš bož. panj drugo leto, in kjer bo varno shranjen, tam ne more hudič napraviti škode«.

Flamci poznajo isto navado; panj ime-nujejo kers-avond-block, t. j. panj božičnega večera; biti mora bukov ali smre-kov. (Reinsberg-Düringsfeld, Calendrier belge, II., 326).

Najstarejša omemba bož. panja pri Nem-cih je navedena v Kindlingerjevih »Mün-stersche Beiträge«, II., 34, listina). Leta

1184. namreč je dejal župnik v Ahleu (na Westfalskem), »da se mu mora pripeljati na sv. večer drevo za njegov prazniški ogenj« (v izvirniku: »Arborem in nativitate Dōmini ad festum ignem suum adducendam esse dicebat«). J. Grimm navaja »Weistümer« (II., 264 302), ki omenjajo sekanje božič. panja ob Mozell. Schmitz (»Sitten u. Bräuche des Eifler Volkes«, 1856, str. 4) poroča, da so severno od Mozele polagali na ognjišče panj (Christ-brand); kar ga do 6. I. ni zgorelo, ampak le zoglenelo, so devali v žitnico, da ne bi miši škodovali žitu.

Lotiši pravijo bož. panju blukka, sv. večeru pa blukku wakars (= večer panja), ker na ta večer panj prenašajo in sežigajo. — Litovski kučiu vakaras = večer ocepkov.

O Albancih (Skipetarih) piše J. G. Hahn v »Albanesische Studien« (1854, str. 161): »Ko se prinese božični panj²⁾ v hišo vstanejo vsi navzočni in vzklknejo: Bodi dobrodošel, dragi panj, potrdi se k ognju! Med polaganjem in bezanjem ravna jo z njim zelo obzirno; od vseh jedi in pijač se nekaj panj položi ali izlije. To šego misijonarji na vse kriplje pobijajo, češ, da je poganska — pa je doslej še niso iztrebili«. — Isti pisatelj piše na str. 154, da Skipetari v Rlci tisto noč med 23. in 24. XII. čujejo od ognju, ki ga kurijo vse noč, ter polagajo k njemu tri česnjeve vejice. Čez nekaj časa vzamejo vejice od ognja ter jih shranijo. To se ponavlja z istimi vejicami 1. in 6. I. Nazadnje se vejice obenem s pepelom iz onih 3 noči vržejo v vinograd, da bi dobro obrodil.

Po J. Grimmu (Deutsche Mythol., 4. Aus-gabe, 1875, I., str. 511 in 521) so Irci dne 1. XI. kurili »mirovni ogenj« samth-heine, ki po Grimmu odgovarja goreče-mu božičnemu panju drugih narodov.

Pri Kimrih (v Walesu) se je ta ogenj imenoval coelcerth, pri Bretoncih

¹⁾ V pesnitvi »Noble numbers«, 1847.

²⁾ (krtsú, kopač).

pa beltan (Grimm, I, 511; III, str. 175).

Pri Nemcih je božično drevesce izpodrinilo bož. panj. Če beremo, da je Goethe videl prvo tako drevesce šele v svojem 17. letu, l. 1785, ne smemo iz tega sklepati, da ga prej niso poznali. Po Beltiu in Erichu (Wörterb. d. deutschen Volkskundes, 1936 str. 822) je božično drevesce (jelka) prvokrat popisano v popisu alžarskega potovanja iz l. 1805: »O božiču postavljajo v Strasbourgu po sobah jelke; nanje obešajo cvetlice iz pisanega papirja, jabolka, oblate, šumljajoče zlato, sladkor, i dr. Okrog drevesca napravljajo četveroglat okvir...« Meščani v nenemških deželah so sprjeli nemško jelko ko so bili stari bož. panj že opustili in popustili — Večina folkloristov trdi (z navedbo razlogov), da je običaj božičnega panja prvotno poganski da je pa pozneje nanj vplivalo krščanstvo.

FOTOAMATER

Pri tehtanju

kemikalij je »širokogrudna« nemarnost prav tako nesmiselna kakor prevelika »pedantnost«. Popolnoma vse eno je ali raztopiš 210 ali 220 g fiksnega natrona v litru vode toda po drugi strani ne smeš namesto predpisanih 5 g hidrokinaona prમેશતી razvijalcu kar 10 g. Napaka v prvem primeru je brezpomembna znaša komaj 4,8 odstotka, v drugem primeru pa gre za 100 odstotkov in to je dosti več, nego si smemo dovoliti. (»Galerija«)

Za dragocene negativne,

ki imajo prevelike kontraste v svetlobah in sencah, da bi jih mogel obvladati z mehkim papirjem, navadno oslabitvijo, prekopiranjem ali drugimi načini, smo izbrskali v starejšem letniku znane Voigtländerjeve revije »Der Satrap«, ki je tudi v sedanji novi obliki polna takšnih koristnih nasvetov, naslednji način »delne oslabitve«:

Kontrastni negativ damo najprvo v običajni bledilec (vode 250 ccm, rdečega krvo-užca 20 g, kalijevega bromida 8 g). Ko se je v prozornejših delih negativa spremenilo vse srebro v vezano srebro, kar se da dobro opazovati s steklene strani negativa, prekinemo proceduro s tem, da negativ temeljito oplaknemo. Potem pride negativ v topilno kopel za kovinsko srebro, torej za goste dele negativa, ki jo sestavimo iz 100 ccm vode, 5 g kalijevega bikromata, 10 ccm koncentrirane žveplene kisline (raztopino za rabo razredčimo z desetimi deli vode) Kisline moramo vliiti v raztopino, ne raztopine v kislino — da ne bo nesreče. V drugi kopeli ostane negativ tako dolgo, da se raztopi vse kovinsko srebro in imamo le sliko iz rumelega bromovega srebra. Emulzija se po barva malo rjava. To barvo odstranimo tako, da izperemo v vodi, ki smo dali vajajo malo koncentriranega amoniaka. Po

temeljitem izpiranju negativ na novo razvijemo, fiksiramo, izperemo, posušimo. Pri zelo trdih negativih moramo fiksirati kratko, pri manj trdih pa dalj časa. Trajanje fiksacije določa novi značaj negativa in ker opravljamo vse te procedure pri belem dnevu lahko sami zasledujemo in določimo, kdaj je dovolj. Prve poskuse bomo napravili seveda z manj vrednimi negativni.

Na hladnem

se negativni zelo počasi sušijo in pogosto ma tudi neenakomerno. Priporočljivo je zato, da jih damo sušiti v zakurjen prostor, kjer pa seveda ne sme biti preveč prahu.

Fotoklub Ljubljana: V terek zvečer kritike (člani naj dajejo svoja nova dela v kritiko!), v petek diskusija, določitev izleta itd. Drugi začetniški tečaj Fotokluba Ljubljane se je na željo mnogih interesentov preložil na januar. Tečaj se bo vršil enkrat tedensko zvečer v klubskem lokalu. Program smo objavili v eni zadnjih številčk Zisa v naši rubriki. Do otvoritve tečaja se še vedno sprejemajo prijave novih interesentov. Nekoliko že izveštane amatere pa opozarjamo, da se bo istočasno otvoril tudi nadaljevalni tečaj, ki se je zanj prijavilo že precej interesentov. Program in natančnejše pogoje dobite v Fotoklubu Ljubljani. — Naše amatere opozarjamo, da mine z zadnjim dnem tega meseca rok za oddajo slik za veliki nagradni natečaj »Ideje in oblike«, ki ga prireja mednarodna revija »Galerija«. Nekoliko prospektov je v Fotoklubu Ljubljani še na razpolago.

Iz 23 številke odlične amaterske revije »Photographie für Alle« navajamo samo nekatere važnejše prispevke: »Zgodnja zima v fotografiji«, »Pravilno delo z malo kamero«, »Barvne fotografije«, »Barvni naslovci«, »Kako si izdelamo za svojo kamero sami pripravnostno torbo«, »Priprave za napise na povečavah in kopijah«, »Osvetlitveni časi za slabo vreme« itd.

V znamenju božičnih praznikov je zadnja letošnja številka Knappove male revije »Foto-Beobachter«. Daje v obsežnih sestavkih zelo mnogo praktičnih nasvetov za fotografsko in filmsko snemanje vseh dogodkov okrog teh praznikov, važna pa so tudi osvetlitvena navodila za nova tvoriva, s katerimi snemamo v naravnih barvah pri umetni svetlobi. Letošnje praznike bo gotovo marsikdo izkoristil za takšne posnetke, pa je dobro, da se že v naprej pouči o posebnostih teh tvoriv. V tem oziru mu bo rabila zlasti tudi še novembrska številka revije »Photobätter«, ki je posvečena snemanju v naravnih barvah z umetno lučjo. Decembrska številka te revije pa mu bo dala splošna navodila za fotografiranje v božičnem času, za izbero primernih fotografskih božičnih daril, pogoje za nov nagradni natečaj »Lepa božična slika« i dr.

IZ FILMSKEGA SVETA

Reportaža v filmu

Do zadnjih časov so hollywoodski proizvodi rezko ovladali vso drugo produkcijo. Zdaj pa so se francoski cineasti naveličali stati venomer na drugem mestu. Njih napor je dosegel priznanje na Bienalki v Benetkah. Dela francoskih smemalcev si osvajajo po najnovejših poročilih najboljša mesta po ameriških dvoranah.

Pariski podjetniki sicer ne morejo tekMOVATI s prekomorskimi veljaki z glavnicco. Kdo naj prekosi razkošje filmov: 42. cesta, Broadwayske melodije, Blazna parada? Nadalje se morajo Francozi ogibati prevellkemu številu apaskih, tatinskih, vlačugarskih prizorov, če hočejo pridobiti splošno priznanje.

Novo zvrst je ustvaril Francis Carco s reportažnim zasnutkom: »Ženske ječe« (Prisons de femmes), posnetem po njegovem romanu »Homme traqué« (Mož, ki ga zasledujejo). Izvirnost tega scenarija leži v tem, kako se nam predočuje. Takoj v početku se pisec pokaže na platnu tak: kakršnen je v resnici. Gledamo ga pomešanega med njegove izmišljene osebe v filmu kot pristnega romanopisca tatov in razcapancev. Nastopa zato da bi dal več verjetnosti svoji zgodbi. Njemu namreč ne gre samo za to, da bi nas ganil: javno mnenje želi podžgati zoper krutost in krivičnost nekih kazni, zboljšati upravo po ženskih kaznilnicah.

Dramatiki so včasih imeli sličen družabni namen s svojimi umotvori. Aleksander Dumas sin je na primer v svojih igrokazih zagovarjal razporoko, pobijal iskanje očetovstva itd. F. Carco, rojen 1886., ni dal sicer »filma s tezo«. Mešajoč istino s domišljijo, nam je predočil junakinjo, obsojeno v mladih dneh za neznanen pregrešek. Predstavil nam je mučne silke iz življenja ubogih zavrzenc po kaznilnicah, kakršne imajo kraji Haguenau, Rennes, Montpellier. To daje njegovemu traku človeški zvok in ga loči od večine drugih kinematografskih del.

Kar je v romanu po izjavi pokojnega Paula Bourgeta najtehtnejše: verjetnost, po tem je Carco stremel v svojem filmu, ko je sam prevzel vidno vlogo v njem. Kako boš dvomil o žalobni zgodbi Juliette Regentove, ko pa nam jo uteleša pred očmi živa avtorjeva beseda?

To dekle, prišedši iz zaporov, kjer je toliko pretrpela, zavrača slednjo nečisto priložnost. Kot prodajalka v veletrgovini vzame bogatega industrijca, ki ga in kj jo strastno ljubi. Carco je prijatelj industrijcu. Mlado ženo je videl v montpellijski ječi, ko je pripravljval svojo reportažo. Na obedu pri novoporočencih spozna Julietto. Ta pa, ki ni ženinu povedala svoje preteklosti, ker ga obožuje, prosi Carca, naj ji spregleda. Vse bi šlo po sreči, ko ne bi Julietta naletela na neko Regino, s katero se je seznanila v zaporu. Tedaj se pričeneja drama. Reginin zaščitnik, malovredni Dédé, poslej izsiljuje denar iz Juliette,

da je ne ovadi možu. Zakonska blaženost ostane pokonci, kajti Carco, zaupnik mlade zakonšnice, razodene soprogu ves križev pot njene pridruge ter izposluje odpuščanje... Prizori človeka ganejo, presunejo. nk

Ramuzov »Farinet«

Sredi avgusta so pričeli snemati roman švicarja C. F. Ramuza »Farinet« ali »Ponarejalec denarja«, snov, ki jo je F. Chavannes že uporabljal za »Bourg-Saint-Maurice«. Torišče tega filma, ki ga vodi Max Hauffler, so čudovite pokrajine v Valaisu ob Rodanu. M. Hauffler je v šviciji najbolj priznan pokrajinski slikar.

Zgodovinski film

Pogreška historičnih filmov, kakršne je na priliko dajal italijanski kino, je hladnoča. Osebe ne žive. Zapletek obče znan se zdi obrabljen. Teh očitkov ne moremo naperiti na francoski proizvod »Adrienne Lecouvreur«, posnet po Scribe-Legouvéjevi drami, ki predočuje veliko tragedijo (1692—1730). Zgodba ljubezni maršala Saškega v kinu? Da. Uspeh je nedvomen. Omogočili so ga: gospa Simone z načrtom, g. Forché s pristnim in prepričljivim dvogovorom, Marcel Lherbier z dovršeno uprizoritvijo. nk

IZ PRAKTIČNE MEDICINE

Bakterije v toči

V splošnem domnevamo, da nastaja toča na ta način, da se tople, z vlago prenasočene zračne struje dvignejo do višine 8 do 10 km in se tam vlaga s preohladitvijo in zavoljo drugih okoliščin spremeni v zrna toče. Pri tem si seveda ne moremo pojasniti, kako je mogoče, da se stvorijo do 10 cm debela zrna in se obdržijo v zraku, ko so težka včasih celo po 1 kg. Zato so vedno znova domnevali, da padajo kosi leda iz svetovne prostornine kakor meteori v naše ozračje. Zanimive so bile v tej zvezi raziskave, ali so v poedinih zrnih toče bakterije in ali bi v njih našli kakšne vrste bakterij, ki jih na zemlji ne poznamo. Dunajski zdravnik dr. Vogl se je dolgo bavil s tem vprašanjem, ugotovil pa je le to, da so v toči sicer dejansko razne vrste bakterij, a samo takšne, ki jih poznamo. dr

NAŠIM ČITATELJEM

Čitatelji dosedanje priloge ponedeljskega »Jutra« bodo našli odslej vsebinsko snov priloge v redni novinski obliki ponedeljske izdaje »Jutra«, ki bo izhajala na osmih straneh.

Popravki: V članku dr. Fr. Göstla »Zločin! zaradi duševnih abnormalnosti mora biti na str. 391 v drugem stolpcu v šesti vrsti pravilno dozdevne in dnevne pravice. V članku »Topusko« beri na str. 393 v drugem stolpcu spodaj pravilno: Kopati se ne morejo in ne smejo bolniki s krvavitvami itd.

Č A R O V N I K

Henri Marguy ima v svoji knjigi »Vojne in povojne skice« več prikupnih sličic. Med njimi se odlikuje »Čarmanov dedič«, kjer popisuje poštnega uradnika Charlesa, ki ume mojstrski zbirati okoli sebe ptice po pariških vrstovih. To umetnost je podedoval od »tullerijskega čarnika« Henrija Pola. Evo vam kratkega odlomka iz novele:

Ko je prišla ura, da bi stopil v pokoj, je bilo povsem naravno, da se je čarovnikova družinica okoristila z njegovo novo brezdelico. Ker njegov prosti čas odslej ni bil več omejen, se je usedel na kamen, se pomenkoval s svojimi vrabci in dajal imena najkrotkejšim. Tedaj je opazil, da so se slednjič odzivali na to ime, kadar je vsakega tička imenoma poklical, deleč jim krušne drobtinice.

Čarodejeva skrivnost se je razvedela. V kratkem so šetalci napravili krog okoli njega in očka Pol je postal pariška znamenitost. Prišel je misliti, kako bi izrabil svojo priljubljenost, in ker je bila njegova pokojnina precej mršava, da bi bil mogel udobno živeti ob nji, je dal napraviti razglednice, kjer si pod njegovo sliko čital kake verze z njegovega zelnika, zakaj Pol je bil naobražen, modrijan in je rad zlagal stihe. Te slikanice so se zlahka prodajale pri Parižanih, pokrajincih in inozemcih.

Sloves očeta Pola je vidoma rasel. In mož je bil za silo preskrbljen, dokler ga ni bolezen prignala v hiralnico, kjer je umrl pomladi 1916, dočim so bombe dävjale nad Parizom. Doživel ni zmage in konca vojne, ki mu je šla tolikanj k srcu. Ako vas slučaj privede na grobišče v Bagneuxu, gospod, utegnate tam opaziti njegovo skromno gomilo, ki jo pobožno vzdržuje njegova nečakinja, edina sorodnica, ki mu je preostala.

Drugo jutro po njegovi smrti so mi izročili ovitek, kjer je Polova roka napisala moj naslov. V tem pismu mi je dragi prijatelj rekel v glavnem tole: »Moja srčna želja bi bila, da me nasleduješ pri mojih ptičicah v Tullerijah. Zapuščam Ti svojo skrivnost in vse ljubke vrabce, ki so mi pripravili toliko prijetnih uric. Kadar boš umirovljen tudi Ti, pojdi in obiskuj jih, zovi jih po

imenih in kadar jim boš nudil krušnih drobtinic, jim pripoveduj o svojem starem prijatelju, ki ni nikoli pozabil nanje.« —lnp

PRAKTIČNE NOVOTE

Otroška kopalna kad za najmanjša stanovanja

Kam bi z otroško kopalno kadjo v tesnih, majhnih stanovanjih? Kad z zločljivim ogrodjem se da spraviti v najtesnejše stanovanje. Lahko jo z ogrodjem vred obe mo tudi na steno. Ogradje je iz železa srebrno pobarvano in trdno stoji, da se ne more nenadno prevrniti. Kad je iz dobre lesene snovi in počiva s svojim širokim obrobkom trdno na ogrodju. Milna in sodna raztopina ji ne škodi. Tudi če je napolnjena z vodo, jo je lahko dvigniti. Lesovina ima dobre izolirane lastnosti, tako da ostane voda v kadl dalj časa topla

nego v kovinski posodi. Majhen obešalnik ob ogrodju rabi za obešanje gobe ali brisače. Ogradje je dovolj visoko, da se materi pri kopanju deteta ni treba sklanjati. Vsa naprava je tako lahka in zavzema tako malo prostora, da jo je mogoče vzeti s seboj, tudi če odidemo z otrokom kam na potovanje.

UREDNIK IVAN PODRZAJ — TELEFON ŠT. 3126 — UREDNIŠTVO NACELNO NE VRAČA ROKOPISOV — ZDAJA ZA KONZORCIJ STANKO VIRANT — TISKA NARODNA TISKARNA V LJUBLJANI — PREDSTAVNIK FRAN JERAN
Uredništvo in uprava v Ljubljani, Krištofjeva ulica 5 — Mesečna naročnina Din 4, —
po raznašalcih dostavljeno Din 5, —